

Текстът на Петото предсъборно всеправославно съвещание „Отношенията на Православната църква с останалия християнски свят" и Светият и Велик събор

Доклад, произнесен на Семинара за Светия и Велик събор в манастира Влатадон (14 ноември 2016 г)

Георгиос Д. Марцелос,
почетен професор на Солунския Аристотелев университет

Въведение

Няма съмнение, че най-важният и най-дискутиран текст на Светия и Велик събор, привлякъл живия интерес не само на православни, но и на инославни, е текстът на Петото предсъборно всеправославно съвещание, проведена през м. октомври 2015г. в Шамбези, Женева, и изложен в документа „Отношения на Православната църква с останалия християнски свят". Този текст, след публикуването му на 28 януари 2016г., по решение на Синаксиса на Предстоятелите на Православните църкви, състоял през същия месец в Шамбези, Женева, предизвика – поради употребата в него на термина „църква" спрямо инославните – оживени дискусии, които доведоха до резултата някои поместни църкви, измежду които и Гръцката църква, да предложат на Светия и Велик събор някои изменения относно този пункт. Безпокойството, което съществуваше в дадения случай, бе да не би чрез именуването на инославните общности като църкви да се постави под съмнение онтологичното единство и самосъзнание на Православната църква, което, съгласно нейната еклисиология, съставлява „едната, свята, съборна и апостолска Църква".

I. Църква и „църкви“ според Православното предание и Всеправославните предсърборни съвещания

Тъй като този проблем развълнува почти всички Поместни православни църкви, е видно, че във връзка с него не бяха оценени, нито пък взети насериозно светлите примери, оставени ни от предходните поколения велики отци на Църквата, които са се изправяли пред подобен род проблеми, произнасяйки се спрямо християни, отделени от общността на „едната, свята, съборна и апостолска Църква“. Само с илюстративна цел ще приведа три класически примера, които покриват цялата наша църковна история:

1. Още св. Василий Велики в своето 114-то послание нарича „църкви“ някои поместни общности, които били разделени помежду си „в много отношения и по много начини“ («πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως»), очевидно, както се вижда от последващите му редове, поради различната им позиция спрямо вярата на Никея и божествеността на Св. Дух. Това по негово време били основни догматически въпроси, които разделяли поместните църкви. Тоест, съвсем не става въпрос за някакви църкви, които имали (както някои твърдят) като даденост тъждество на вярата. Защото, ако е имало тъждественост на вярата (еднаква вяра) нямаше да има и причина „църквите“ да са „една от друга разделени“, нито да има нужда да бъдат водени „към единение“. Очевидно е, че причината за разединението на църквите, за които говори св. Василий Велики, видно от изложеното в следващите редове, била различната позиция спрямо Никейската вяра и божествеността на Св. Дух, които са основните догматически проблеми, разделящи поместните църкви по негово време. Затова и между другото той подчертава, че дело на тези, които служат искрено на Господа (в дадения случай – епископите), е да приведат отново към църковно общение („към единство“) тези църкви с едната, свята, съборна и апостолска Църква. Както той красноречиво подчертава: „Мисля, че искрено и истински работещите за Господа трябва да полагат усилие да приведат към единство църквите, които са в много отношения и по много начини една от друга разделени“[1]. Така че никой не може да твърди, че св. Василий Велики, като нарича „църкви“ поместните общности, разделени помежду си поради догматически причини, поставя под съмнение единството и самосъзнанието на едната, свята, съборна и апостолска Църква. И то защото за него в дадения случай терминът „църкви“ е в своя общоприет смисъл.

2. Също така, стълбът на православието – св. Марк Евгеник, митрополит Ефески, на Фераро-Флорентинския събор, който, както се знае, бил събор с вселенски мащаб и имал за цел да възстанови единството на Източната със Западната църква, не само че нарича Римокатолическата църква „посестрима църква“[2], но дори в своето послание,

което отправя към папа Евгений IV при откриването на събора, определя православните и римокатолиците като разделени членове на Неговото (на Богочовека) „Господне тяло“ и държи реч за разкъсаното след разделението тяло Христово, на което Христос се противи да е Глава. Както буквално той казва: „Днес членовете на Господното тяло (т.е. православните и римокатолиците), като бяха досега дълги векове разделени и разкъсани, сега взаимно търсят единството. Защото не понася главата - Христос, Бог наш, да бъде над разделено тяло"[3]. И като се обръща специално към папа Евгений IV, той го умолява да приеме християните от Изтока като свои духовни чеда и да ги покрие с любовта си, сега, когато те прибъгват до неговата прегръдка. „Приеми“, казва той, „тези твои чада, дошли отдалеко от Изток. Прегърни ги [тях], които толкова време бяха в разделение, [сега] когато прибъгват към Вашата прегръдка"[4]. И разбира се, той говори всичко това, защото ясно му признава първенство по чест, считайки го, както сам подчертава, за „първенстващ измежду Неговите (т.е. на Христос) свещенослужители"[5]. Колкото и да изглежда днес за някои православни богослови предизвикателно и догматически заслужаващо порицание онова, което св. Марк казва на събора във Ферара – думи които обикновено ни се искаме да игнорираме - самият той, както се вижда от цялостната му позиция на събора, е имал убедеността, че като използва в богословския диалог с Римокатолиците езика не на догматичната акривия, а езика на пастирската икономия, не само че не предава православната вяра, но напротив – че я представя по начин, по който да разчувства своите събеседници, за да осъществи, както сам казва, „божественото дело на единението“ на двете църкви. С други думи, горните изрази нямаше да имат оправдание, ако св. Марк Ефески не считаше епископа на Рим и имащите общение с Него по време на провеждания диалог на Ферарския събор за църква в общоприетия смисъл на това понятие.

3. Подобна позиция, що се отнася до въпроса с инославните, държал през миналия век и св. Нектарий (Егински). В труда си „За причините на схизмата“ той няма никакъв проблем с това да употребява писмено и то многократно израза „Западна църква“[6], както и да назовава Източната и Западната църква „сестри на едната Църква“ или „единородни (т.е. единоматерни) посестрими“[7], позовавайки се на общия исторически ход на двете църкви. Също в творението си „Уроци по пастирско (богословие)“ той не се колебае да назове което и да е християнско изповедание „инославна църква“[8]. Дори, както е известно, поради тези свои позиции той бил определян от някои крайни старостилци като „латиномислещ“ и „еретик“.

*

Освен обаче горните светли примери, оставени ни от велики отци на Църквата, виждаме, че в полемиката за именуването на инославните общности не е взета насериозно дори и дългогодишната подготовка на въпросния текст от Петото предсъборно всеправославно съвещание, чиято подготовка е близо половинвековна. И по-точно, трябва да се има предвид, че спорната фраза в този текст не е следствие от някаква прибързана и повърхностна формулировка на Петото предсъборно

всеправославно съвещание. Дори напротив, тя е плод на една плодотворна и изключително чувствителна богословска проблематика, която води своето начало от Първото съвещание на Всеправославната подготвителна комисия за Светия и Велик събор на Православната църква, проведена в Женева през 1971 г. Тогава Всеправославната комисия, в желанието си просто да подчертае съществуващата реалност на църкви и на изповедания, с които Православната църква опазва отношения на любов, прилагайки и към тях принципа си на „икономѳя“, формулира горната фраза, както следва: „Светата наша Православна църква... признава... онтологичното съществуване на всички тези християнски църкви и изповедания“. Но за да бъдат избегнати евентуални недоразумения при тази фраза, и главно при израза „онтологично съществуване“, който би могъл да бъде възприет в смисъл, че Православната църква признава онтологична ипостас и на други освен нея християнски църкви и изповедания, Третото предсъборно всеправославно съвещание (Женева 1986 г.) пристъпи към по-ясна формулировка, като замести израза „онтологично съществуване“ с израза „реално съществуване“. Но и тази формулировка бе счетена от някои Православни църкви за пораждаща недоразумения, предвид обстоятелството, че признаването на реално съществуване на всички християнски църкви и изповедания, от страна на Православната църква, би могло да се възприеме в еклисиологичен смисъл. По тази причина, Петото предсъборно всеправославно съвещание (Женева 2015), доуточнявайки още повече нещата, усвои израза „историческо съществуване“, като придаде на спорната фраза от алинея 6 следния вид: „Православната църква признава историческото съществуване на други християнски църкви и изповедания, които не се намират в общение с нея“.

II. Църква и „църкви“ според Светия и Велик събор

Въпреки това по време на обсъждането на този текст от Светия и Велик събор, бе поставен въпросът: дали и доколко съгласно въпросния текст, би могло от гледище на православно-богословската еклисиология да се каже официално от един най-висок съборен орган, като Светия и Велик събор, че „Православната църква признава историческото съществуване на други християнски църкви и изповедания, които не се намират в общение с нея“ (ал. 6). Тоест, този въпрос, в конкретния случай всъщност означаваше: дали би могла Православната църква, оставайки вярна на своята еклисиология, да охарактеризира като „църкви“ упоменаваните древни източни църкви, римокатолическата църква, старокатолическата и англиканската, предвид че всички останали протестантски общности се определят в гореспоменатия текст като „изповедания“.

Макар в тази фраза да е видно, че не става въпрос за еклисиологично признаване на други (т.е. на инославни) църкви и изповедания, а само за тяхното съществуване в

хода на историята, което никой не може да постави под съмнение, въпреки това някои духовници и миряни богослови отново изразиха мнението, че с това определение Православната църква изглежда като да признава за „църкви“ инославни изповедания – нещо, което е несъвместимо с православната еклисиология. Целият този въпрос прие особена сериозност от момента, в който излезе обвързващо синодално решение, от страна на някои поместни Църкви, между които и Гръцката църква, които предложиха на Светия и Велик събор, главно по пастирски причини, да не се говори в този текст за признаването от страна на Православната църква на „други християнски църкви и изповедания“, а просто за признаването на „изповедания и общности“. Както сами разбирате, това предложение преобръща наопаки не само буквата, но и целия дух на [приетото от] Всеправославната подготвителна комисия, както и на двете Всеправославни предсъборни съвещания, поради което не бе лесно то да се приеме от Светия и Велик събор. В крайна сметка, след интензивни и продължителни дискусии и компромисното предложение, от страна на Гръцката църква, тази фраза се преобразува така: „Православната църква приема историческото наименование на ненамиращите се в общение с нея други инославни християнски църкви и изповедания“. С тази формулировка, както ясно личи, центърът на тежестта в спорната фраза се премества от признаването на историческото съществуване на инославните християнски църкви и изповедания върху простото приемане на тяхното историческо (в историята) наименование. Трябва още да подчертаем, че логически е неразбираемо приемането на историческото наименование на инославните християнски църкви и изповедания, без да предхожда признаване или приемане на тяхното съществуване в хода на историята. И това, защото историческото наименование на нещата предполага по необходимост тяхното историческо съществуване. Ние считаме, че новата форма, която спорната фраза е придобила, не се различава съществено от онази, която бе в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание. Бездруго, определянето на инославните християнски общности като „инославни църкви и изповедания“ не оставя място за някакво друго тълкуване. Затова вярваме, че тази промяна бе счетена за необходима не толкова поради еклисиологични причини, а главно по пастирски причини, за да бъдат успокоени т.нар. крайни гласове, които се чуват в рамките на поместните автокефални църкви относно именуването на инославните християнски общности като „инославни църкви и изповедания“.

Трябва да подчертаем, че тази тенденция важи за почти всички изменения, направени в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание. Така, на три места, където ставаше въпрос за други християнски „църкви и изповедания“, фразата бе премахната. Вместо нея става вече въпрос за „останалите християни“ (§6), за „онези, които вярват в Господ Иисус Христос като Бог и Спасител“ (§ 19) и за „останалия християнски свят“ (§ 20), което води до възникване на сериозни проблеми във връзка с контекста на отношенията на Православната църква с останалия християнски свят в този конкретен текст.

Написано от Георгиос Д. Марцелос
Сряда, 21 Декември 2016 13:40

По-конкретно, докато в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание (§ 6) се казва, че „Православната църква ... е била благосклонно и положително настроена както по богословски, така и по пастирски причини за богословски диалог с различните християнски църкви и изповедания“, то в одобрения текст не се говори за богословски диалог „с различните християнски църкви и изповедания“, а за богословски диалог „с останалите християни на двустранно и многостранно равнище“. Така текстът оставя впечатлението, че Православната църква разговаря богословски не с инославни църкви и изповедания, а с християните като отделни индивиди. Богословският диалог, обаче, и то „на двустранно и многостранно равнище“ не се извършва между отделните индивиди, а между представители на „различните християнски църкви и изповедания“ и това в процеса на водене на богословските диалози е един утвърден принцип, който се уважава и от Православната църква.

Също така, в друга точка, а именно в § 19, в съответно изменение, направено в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, изглежда като да липсва нещо, а ако не – тогава то е с погрешна формулировка. Така, докато в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание се казва, че „Православните църкви-членки считат като необходимо условие за участие в ССЦ основополагащия член на неговия устав, съгласно който негови членове могат да бъдат само църквите и изповеданията, които признават Господ Иисус Христос като Бог и Спасител според Писанията и изповядват Бог в Троица: Отец, Син и Свети Дух според Никео-Константинополския символ на вярата“, то в изменените и одобрения текст на Светия и Велик събор се казва, че членове на ССЦ могат да бъдат не църквите и изповеданията, които признават Господ Иисус Христос като Бог и Спасител и т.н., както се казва в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, а „тези, които вярват в Господ Иисус Христос като Бог и Спасител според Писанията и изповядват според Никео-Константинополския символ на вярата Бог в Троица, Отец, Син и Свети Дух“. С други думи, така както е изменен текстът на § 19, се създава впечатлението, че членове на ССЦ могат да бъдат отделни индивиди, а не „църкви“. Трябва обаче да подчертаем, че ССЦ, съгласно основната му членова разпоредба, на която, както се вижда в текста на Светия и Велик събор, се позовават самите Православни църкви-членки и която те разглеждат като необходимо условие за участието си в ССЦ, не е Световен съвет на отделни индивиди, които вярват в Христос, а е Световен съвет на църквите. Този момент за съжаление е убягнал от вниманието на съставителите на конкретния текст посредством усиления им опит да заличат спорната дума „църкви“ в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание.

Бихме могли последователно да упоменем всички точки, по които са направени подобни изменения в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, но ще се ограничим до гореизброените, поради липсата на време. Но това, което без усилие си личи от приетия текст на Светия и Велик събор е, че почти всички изменения, направени в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, са насочени не

толкова към християнския свят извън Православната църква, към който тя е бe длъжна да обрисова рамките на своите отношения, а главно към пастирското отразяване на крайните реакции, които възникнаха вътре в Православната църква относно продължаващите нейни отношения с инославните. Това поне сочи добавката, направена в ал. 21, с която, макар инославните християнски общности да са наречени „не-православни църкви и изповедания“, се подчертава по грубоват и остър начин, че те „са се отклонили от истинската вяра на едната, свята, съборна и апостолска Църква“.

И накрая, изглежда напълно неразбираемо изменението, направено в § 17 относно целта на участието на поместните православни църкви в ССЦ. Докато в одобрения текст на Светия и Велик събор се подчертава пределно ясно, както и в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, че „Православните поместни църкви, членове на ССЦ, вземат пълно и равночестно участие в организацията на Световния съвет на църквите“, което ясно подчертава положителното отношение на Православната църква към ССЦ, то в същото време, малко по-долу се казва, че поместните православни църкви, участващи в Световния съвет „допринасят с всички средства, с които разполагат“ не „за свидетелството на истината и за насърчаването на единството на християните“, както е посочено в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, а просто и единствено „за насърчаване на мирното съвместно съществуване и сътрудничество по отношение на основните социално-политически предизвикателства“. Имаме усещането, че тази промяна в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание значително редуцира целта на присъствието на Православната църква в ССЦ, като сменя нейния принос от догматичното и еклесиологично равнище – което именно е и главната цел на присъствието ѝ в ССЦ, просто и единствено на обществено-политическо ниво. Подобно нещо обаче – трябва дебело да се подчертае – изцяло не е съобразно, според нас, с природата и мисията на Православието в света. Защото Православието преди всичко трябва да дава свидетелство за истината, която притежава, насърчавайки по този начин единството между християните, и вече в контекста на това свидетелство да покаже своя интерес за насърчаване на мирното съвместно съществуване и справяне със социалнополитическите предизвикателства.

Заклучения

След всичко, което казахме, е видно, че измененията, направени в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание от Светия и Велик събор значително обезсилват неговата основна цел, за която е по същество съставен текстът. Така, докато този текст, както е формулиран на Третото и Петото предсъборно всеправославно съвещание (1986 г., 2015 г.), е текст, който се характеризира с екстремност, имайки за своя основна цел да изясни позицията на Православната

Написано от Георгиос Д. Марцелос
Сряда, 21 Декември 2016 13:40

църква към тези, които са извън нея, то с измененията, внесени на Светия и Велик събор, той в крайна сметка бе превърнат в текст, който се отличава с интровертност, с цел да успокои безпокойствата на противниците вътре в поместните православни църкви срещу продължаващите двустранни и многостранни диалози богословски диалози. Въпреки това, е много положителен фактът, че с този текст Съборът напълно игнорира, както видяхме, крайните гласове на тези, които искаха едно Православие откъснато от световните събития и затворено вътре в себе си, без да се интересува от възстановяването на единството на християнския свят.

Затова вярваме, че този текст не би имал проблемите, на които акцентирахме, направени в текста на Петото предсъборно всеправославно съвещание, ако Съборът бе приложил на дело светоотеческия принцип – който прилага, както видяхме, св. Марк Ефески – съгласно който един е езикът на богословския диалог, отправян към тези, които са извън Църквата, и затова не е необходимо той да се отличава с абсолютна точност, и друг е езикът на догматическата акривия, който се отправя към тези, които са в Църквата, с цел да формира православно догматично съзнание от страна на вярващите. Така и спрямо този текст, който е бил, както се каза, един текст, отнасящ се главно и изключително към тези извън Църквата, би трябвало да важи светоотеческият принцип, който с несравнима яснота формулира св. Григорий Палама, позовавайки се на св. Василий Велики: „Едно е, отбелязва той, в защита на благочестието (т.е. на правослазната вяра) да се полемизира, а друго е изповедта на вярата; и при това полемизиране нямаш нужда от полемика с точност в думите, подобно на великия по природа Василий, докато при изповедта (на вярата) във всичко е нужно точността да бъде спазвана и търсена"[9] .

[1] Βλ. Μ. Βασιλείου, Επιστολή 114, Τοις εν Ταρσῷ περὶ Κυριακόν, PG 32, 528 Β.

[2] Βλ. Que supersunt Auctorum Graecorum Concilii Florentini, Έκδ. J. Gill, Concilium Florentinum Documenta et Scriptores. Editum Consilio et Impensis Pontificii Instituti Orientalium Studiorum, Series B, Rom 1953, σ. 27 . Βλ. και Γρ. Λαρεντζάλη, Ο Άγιος Μάρκος ο Ευγενικός και η ενότητα των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσεως, Έκδ. Επέκταση, Κατερίνη 1999, σ. 59.

[3] Βλ. Μάρκου επισκόπου της εν Εφέσω των πιστών παροικίας, Τω μακαριωτάτω πάπα της πρεσβυτέρας Ρώμης, στο Cr. Chivu (Coord.), Sfântul Marcu Evghenicul (Ο Άγιος Μάρκος ο Ευγενικός), Opere- Τα ευρισκόμενα Άπαντα Α', Volumul I, Editura Pateres 2009, σ. 196.

[4] Βλ. όπ. παρ., σ. 198.

Написано от Георгиос Д. Марцелос
Сряда, 21 Декември 2016 13:40

[5] Βλ. όπ. παρ., σ. 196.

[6] Βλ. Αγ. Νεκταρίου Πενταπόλεως, Μελέτη ιστορική περί των αιτιών του σχίσματος, τόμ. Α', εκδ. Ν. Παναγόπουλος, Αθήναι 2000, σ. 7.

[7] Βλ. όπ. παρ.

[8]. Βλ. Αγ. Νεκταρίου (Κεφαλά), Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Μάθημα Ποιμαντικής, Εκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 192.

[9] Βλ. «Τόμος συνοδικός, εκτεθείς παρά της θείας και ιεράς Συνόδου, της συγκροτηθείσης κατά των φρονούντων τα Βαρλαάμ τε και Ακινδύνου, επί της βασιλείας των ευσεβών και ορθοδόξων βασιλέων ημών Καντακουζηνού και Παλαιολόγου (1351)», στο Ιω. Καρμίρη, Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας, τόμ. Ι, Εν Αθήναις 21960, σ. 378.{jcomments off}